

2 TUTKIMUSAIHEEN ESITTELY

2.1 Tutkimuksen taustaa

Tehokkuuteen liittyvät vaatimukset ja tavoitteet ovat tätä päivää lähes kaikilla aloilla. Monissa yrityksissä pyritään tekemään tulosta niukoilla resursseilla ja nopeasti samalla, kun laatuvaatimukset kasvavat. Suurempaa tulosta tavoitellaan yhä pienemmällä henkilöstömäärällä. Työympäristö on usein hyvin suorituskeskeinen, ja se voi tuntua työntekijöistä yksipuoliselta ja kuluttavalta. Lisäksi jatkuvasti uusiutuvien tietojen ja toimintatapojen omaksuminen voi olla rankkaa. Muutokset vaativat työntekijöiltä jatkuvaa ja nopeaa sopeutumista, luovuutta ja kehittymistä. Harvinaista herkkua on tunne rauhallisesti ja huolellisesti suoritetusta työstä. Tällöin riittämättömyyden kokeminen ja uupuminen on mahdollista. (Piili 2006:18).

Suomen Optikoiden Ammattiliitto ry:n toimihenkilöt ovat huomanneet, että yhteydenotot työssä jaksamiseen ja työuupumukseen liittyen ovat lisääntyneet huolestuttavasti kahden viimeisen vuoden aikana. Palautetta ja kysymyksiä tulee ammattiliiton toiminnanjohtaja Soile Paavolan mielestä enemmän ketjuliikkeiden työntekijöiltä kuin yksityisten liikkeiden työntekijöiltä. Paavolan mukaan paineet tehdä suorituskeskeisesti tulosta toteuttaen samalla optikon ammattia hyvin aiheuttavat monille jaksamisongelmia. Myös henkilöstömäärien vähentäminen on merkittävä työhyvinvointiin vaikuttava tekijä. (Paavola 2010b.)

Optisella alalla kiire on lisääntynyt. Aukioloajat ovat pidentyneet ja työmäärä on monissa liikkeissä kasvanut, mutta työntekijöiden määrä ei ole kuitenkaan muuttunut suhteessa työmäärään. Työajan lisääminen edellyttäisi lisähenkilökunnan palkkaamista tai lupaa tehdä ylityötunteja, mutta säästösyistä monissa yrityksissä pyritään toimimaan pienellä työntekijämäärällä ja tehokkaalla ajankäytöllä. Lisäksi yhteydenottojen perusteella, Suomen Optikoiden Ammattiliitto ry:ssä uskotaan, että työnantajien saneeraustoimenpiteet taantumien mahdollistamana ovat aiheuttaneet epävarmuuden ilmapiirin, joka heijastuu lisääntyneinä työsuheriitojen ja konfliktien selvittelyinä. (Paavola 2010b.)

Voidaan siis todeta, että optinen ala on muuttunut paljon edellisen tutkimuksen jälkeen, joka tehtiin vuonna 2006 (Ellmèn-Häkkinen - Sainio). Sitä ovat muuttaneet niin alan uudet kilpailijat kuin taloudellinen taantumakin. Tehtävämme on siis selvittää toimeksiantajallemme, miten optisella alalla tällä hetkellä voidaan ja mitkä ovat suurimpia ongelmia työssä jaksamiseen liittyen.

2.2 Toimeksiantaja

Suomen Optikoiden Ammattiliitto ry (jäljempänä SOA ry) on vuonna 1970 perustettu, puoluepoliittisesti sitoutuman liitto. Jäsenistö koostuu noin tuhannesta työntekijäosapuolena olevista optikoista, optometristeista ja optometriaopiskelijoista. SOA ry on Julkis- ja yksityisalojen toimihenkilöliitto Jyty ry:n yhteistyöjäsen ja Toimihenkilöliitto STTK:n jäsen. (SOA ry n.d.)

Suomessa on laillistettuja optikoita yhteensä 1968 henkilöä. Työikäisiä heistä on 1691 ja työelämässä heistä arvioidaan olevan mukana 1300 henkilöä. Optisen alan Tiedotuskeskuksen toimitusjohtaja Ilkka Liukkosen arvion mukaan optisen alan yrittäjinä Suomessa toimii noin 400-450 optikkoa. SOA ry:n työikäisistä jäsenistä työelämässä mukana on 814 optikkoa, joista 695 (85 %) on naisia ja 119 (15 %) miehiä. Lähes puolet SOA ry:n jäsenistä on alle 40 -vuotiaita. Optikoiden järjestäytymisaste on noin 90 %. (Paavola 2010a.)

Ammattijärjestönä SOA pyrkii kehittämään jäsenistönsä osaamista ja yhteenkuuluvuutta. Työmarkkinaetuajärjestönä SOA valvoo jäsentensä palkka ym. ammatillisia ja yhteiskunnallisia etuja. Käytännön tuki ja neuvonta jäsenille työsuhteeseen ja työsopimuksen soveltamiseen liittyvissä asioissa, on merkittävä osa SOA ry:n työtä. Liiton tavoitteena on olla jäsenistönsä apuna ja tukena työelämän eri tilanteissa ja toimia jäsenten etujen mukaisesti alallamme eri sektoreilla. SOA edistää myös optisen alan ammatillista osaamista ja tietoutta olemalla aktiivisesti yhteistyössä Helsingin ja Oulun ammattikorkeakoulujen kanssa. (SOA ry n.d.)

2.3 Optinen ala

Optinen ala kasvoi vuonna 2009 ennätyslukemiin taantumasta huolimatta. Vuosi ylitti kaikki ennusteet, jotka perustuivat talouden maailmanlaajuiseen taantumaan ja Suomen kasvavaan työttömyyteen. Alan vuosiliikevaihto ylitti ensimmäisen kerran 300 miljoonaa euroa. Liikevaihdon kasvu oli myös paras koko erikoiskaupan alalla. Koko erikoiskaupan liikevaihto laski viime vuonna - 6,6 %, mutta samaan aikaan optinen vähittäiskauppa kasvoi huimat 8,7 % edellisvuodesta. Optinen ala on kasvanut tasaisesti lähes koko 2000-luvun ajan. (Optinen ala Suomessa 2009-2010: 5.)

Optikkoliikkeiden kokonaismäärä lisääntyi yhdellä prosentilla eli kahdellatoista toimipisteellä. Vuoden 2009 lopussa Suomessa oli yhteensä 824 optikkoliikettä. Samanaikaisesti kuitenkin alan yritysmäärä pieneni kaksi prosenttia ollen vuoden lopussa 435 optikkoyritystä. Vastaavanlaisen kehitys jatkuu edelleen lähivuosina. Kaikista alan yrityksistä noin 97 % on pienyrityksiä, jotka

työllistävät alle 10 henkilöä. Alan pienimmän ja suurimman yrityksen liikevaihtoero on yli tuhatkertainen. (Optinen ala Suomessa 2009-2010: 5.)

Ketjuuntuminen ja toisaalta liikkeiden ketjuvaihdot ovat useamman vuoden ajan muokanneet alaa. Specsavers -ketju aloitti toimintansa Suomessa kesällä 2007 ja on tällä hetkellä kolmanneksi suurin ketju 92 liikkeellään. Merkittäviä ketjumuutoksia tehtiin myös vuonna 2009. Noin 40 liikkeen suuruinen Eyen -ketju ajautui konkurssiin kesällä 2009. Vuoden 2008 loppupuolella aloittanut Fenno Optiikka tuli viime vuonna markkinoille 60 liikkeen voimin. Aiemmin erillisinä toimineet Synsam ja Cazze ovat vuoden 2009 tilastotiedoissa yhtenä nimenä edustaen yhteensä 75 optikkoliikkeen ryhmittymää. Samalla noin puolet aiemmasta Cazze ryhmästä jättäytyi pois yhteistyöstä Synsamien kanssa. Lisäksi kesällä 2009 alalla aloitti toimintansa uusi Opti+ ketju. Silmäaseman 123 toimipisteen liikemäärä säilyi muuttumattomana. Markkinajohtaja Intsru Optiikka lisäsi liikemääräänsä 10 %:lla lähinnä uusien franchisingmyymälöiden myötä. Ketjuuntumattomien liikkeiden määrä kasvoi vuonna 2009 ja vuoden lopussa niitä oli yhteensä 309. (Optinen ala Suomessa 2009-2010: 5.)

Optisen vähittäiskaupan liikevaihto kasvoi viime vuonna 308 miljoonaan euroon. Liikevaihto jakaantuu epätasaisesti pienempien ja suurempien toimijoiden kesken. Instru optiikka, Silmäasema ja Specsavers muodostavat oman ryhmänsä, jossa liikkeen keskimääräinen liikevaihto on merkittävästi keskiarvoa korkeampi. Vuoden 2009 kasvu ja alan kokonaisliikevaihdon uusi ennätys olivat menestys alalle, mutta kasvu jakautui hyvin epätasaisesti. Suuret ja menestyvät liikkeet kasvavat entisestään, ja heikommin pärjävillä menee entistä huonommin. (Optinen ala Suomessa 2009-2010: 5.)

2.4 Aiemmat tutkimukset

Työhyvinvointia on tutkittu viime vuosina monilla aloilla. Etsiessämme kirjallisuutta opinnäytetyöhömme huomasimme, että 2000-luvulla on tutkittu työssä jaksamista paljon. Optisella alalla työhyvinvointitutkimuksia on tehty vähän, mutta uskomme aiheeseen liittyvien tutkimusten olevan tärkeitä ja hyödyllisiä. SOA ry:ssä toivotaankin, että työssä jaksamista koskeva tutkimus toistettaisiin säännöllisin väliajoin, jotta optikoiden työhyvinvoinnista saataisiin tilastotietoa pidemmältä aikaväliltä (Paavola 2010b).

Milana Misic-Puukari (1998) teki opinnäytetyönään Optikoiden työuupumus -tutkimuksen. Tutkimuksessa selvitettiin optikoiden kokemuksia työuupumuksesta ja sitä, miten se ilmenee. Yksi tutkimuksen tehtävistä oli selvittää, havaitsivatko tutkittavat itse oman uupumuksensa vai

käytettiin ongelmien löytämisessä ulkopuolista apua. Tutkimusmenetelmänä Mistic-Puukari (1998) käytti työssään kvalitatiivista eli laadullista menetelmää haastatteleamalla viittä optikkoa. Hän toteaa, että tutkimustulosten pohjalta voidaan päätellä työuupumuksen olevan huomattava ongelma optikoiden keskuudessa, otoskoon pienuudesta huolimatta. Yksi haastateltavista oli sairastunut työuupumukseen kiireestä johtuvien paineiden seurauksena. Myös toinen haastateltava koki kiireen stressaavana. Eräs tutkimukseen osallistunut optikko kertoi, että hänen työpaikallaan oli huono ilmapiiri. Hän ei kuitenkaan ollut uupunut työhön, vaikka työyhteisön huono ilmapiiri vaivasi häntä. Eräs haastateltavista oli esimiesasemassa oleva optikko, joka koki kiireestä ja stressistä huolimatta voivansa hyvin. Hyvällä työilmapiirillä oli hänen mielestään vaikutusta jaksamiseen. Myös viides haastateltava toimi esimiestyössä, mutta hän koki kiireen erittäin väsyttävänä ja kiristävänä työilmapiirinä. (Mistic-Puukari 1998: tiivistelmä, 30-35, 38, 41-44.)

Kirsi Ellmèn-Häkkinen ja Sanna-Mari Sainio (2007) tekivät opinnäytetyönään tutkimuksen optikoiden työssä jaksamisesta yhteistyössä SOA ry:n kanssa. Tutkimus käsitteli optikoiden työssä jaksamista työntekijän henkisten voimavarojen näkökulmasta sekä yksilölliset että yhteisölliset tekijät huomioon ottaen. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat työntekijän työssä jaksamiseen ja miten optikot jaksavat työssään. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena oli kerätä alustavaa tietoa toimeksiantajan suunnittelemaa työelämä tutkimusta varten. Etenkin sairauslomien määrä optisella alalla kiinnosti työn toimeksiantajaa. Optikoiden työssä jaksamista tutkittiin kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusmenetelmää käyttäen. Tutkimuksen perusjoukkoon kuuluivat kaikki työikäiset optikot, joten kyselylomake lähetettiin kaikille SOA ry:n työikäisille jäsenille. Ammattiliittoon kuuluvat opiskelijajäsenet jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, sillä opiskelijoiden näkökulma optikon työn kuormittavuudesta voi olla suppeampi optikon ammatissa pidemmän aikaa toimineihin henkilöihin verrattuna. Tutkimukseen vastasi 258 henkilöä eli vastausprosentiksi muodostui 35,3. Tutkimuksessa selvisi, että optikot voivat pääosin hyvin, mutta monilla on kuitenkin ongelmia jaksamisensa kanssa. Ikä ja sukupuoli vaikuttivat työssä jaksamiseen. Miehet ja vanhemmat optikot kokivat työkykynsä huonommaksi kuin naiset ja nuoremmat optikot. Suurin osa vastaajista kuitenkin koki työkykynsä hyväksi. Esimiehen toiminnalla oli sekä positiivinen että negatiivinen vaikutus työkyvyn kokemiseen. Työmotivaation ja työpaikan ilmapiirin todettiin vaikuttavan osaltaan työssä jaksamiseen. Sairauspoissaoloja tutkimuksen mukaan optikoilla oli melko vähän. (Ellmèn-Häkkinen - Sainio 2007: tiivistelmä, 1-2, 32, 37, 43-44.)

Työterveyslaitoksen tutkimus Työ ja terveys Suomessa 2009 on asiantuntijoiden katsaus työolo- ja työterveystilanteesta Suomessa. Tutkimus käsittelee työympäristöä, työyhteisöjä, psykososiaalisia

tekijöitä, terveyttä ja hyvinvointia sekä työsuojelun toteutumista. Tutkimuksessa on käytetty hyväksi keväällä 2009 tehtyä puhelinhaastattelututkimusta, johon osallistui 3400 20-64 -vuotiasta palkansaajaa ja yrittäjää. Tutkimuksen mukaan koko 2000-luvun jatkunut monien osa-alueiden myönteinen kehitys näkyi edelleen vuonna 2009 taantumasta huolimatta. Tutkimuksen mukaan 86 % palkansaajista oli tyytyväisiä nykyiseen työhönsä. Työn henkinen kuormittavuus rasitti noin kolmasosaa palkansaajista ja erityisesti henkistä kuormitusta kokivat sosiaali- ja terveystalveissa toimivat henkilöt. Hyvät vaikutusmahdollisuudet omaan työhön oli palkansaajista joka toisella. Innostuneisuutta työssään viikoittain koki puolet. 84 % palkansaajista koki työkykynsä hyväksi tai erittäin hyväksi. Ikä kuitenkin vaikutti merkittävästi koettuun työkykyyn. Sairauspoissaoloissa oli yli nelinkertaiset erot vähiten ja eniten sairastavien ammattiryhmien välillä. Sairauspoissaoloissa näkyi ammattiin ja asemaan liittyviä eroja. Mitä alemmassa asemassa ammattihierarkian mukaan henkilö oli, sitä enemmän kyseiseen ammattiin liittyi sairauspoissaoloja. (Työterveyslaitos 2010: 3-4, 84, 122-123, 132.)